

Prof. zw. dr hab. Jerzy Bańcerowski
professor emeritus
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
inling@amu.edu.pl

**Ocena osiągnięć dra TOMASZA MAJTCZAKA,
ubiegającego się o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo**

Wstęp: sylwetka naukowa Habilitanta

Dr Tomasz Majtczak reprezentuje młodsze pokolenie polskich japonistów i odznacza się unikalnymi kwalifikacjami w dziedzinie językoznawstwa japonistycznego, z uwagi na fakt, iż obok studiów japonistycznych (ukończonych w Uniwersytecie Jagiellońskim w roku 1999) jest on także absolwentem turkologii UJ (dyplom w 2002 r.).

Niezwykle szybko, bo już w roku 2004, uzyskał też stopień doktora nauk humanistycznych w dziedzinie językoznawstwa na Wydziale Filologicznym UJ. Jego mistrzami byli wybitni uczeni polscy, prof. Mikołaj Melanowicz (w dziedzinie japonistyki), prof., Marek Stachowski (w dziedzinie turkologii) oraz prof. Wojciech Smoczyński (w dziedzinie językoznawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem językoznawstwa historyczno-porównawczego). Szerokie wykształcenie, jakie uzyskał Habilitant, daje mu niezwykle cenną i rzadką w naszym środowisku podbudowę materiałowo-metodologiczną do prowadzenia badań nie tylko w dziedzinie historii języka japońskiego, ale także w zakresie szeroko pojętej altaistyki, turkologii a nawet koreanistyki.

Od samego początku związał się z Uniwersytetem Jagiellońskim, na którym pracę rozpoczął jako asystent w roku 2004, a od roku 2007 pracuje na stanowisku adiunkta. W latach 2006-2007 pełnił funkcję kierownika Zakładu Japonistyki i Sinologii UJ. W latach 2009-2011 pracował na Wydziale Studiów Wschodnioazjatyckich Uniwersytetu Zagłębia Ruhry w Bochum, gdzie pełnił funkcję kierownika sekcji japońskiej.

Dr Majtczak należy niewątpliwie do czołowych badaczy krakowskiego ośrodka japonistycznego, jest on dobrze znany na forum krajowym i zagranicznym. Utrzymuje aktywne kontakty z japonistyką europejską, szczególnie z ośrodkami niemieckimi. Ma też za sobą czternastomiesięczny staż badawczy na Uniwersytecie Tokijskim jako stypendysta niezwykle prestiżowego grantu Fundacji Japońskiej oraz krótkoterminowy staż dla dydaktyków języka japońskiego na zaproszenie Instytutu Japońskiego tej samej Fundacji w

ramach sieci wiodących placówek nauczających języka japońskiego *Sakura* (do sieci tej Uniwersytet Jagielloński włączony został w roku 2009).

Osiągnięcie wskazane przez Habilitanta jako podstawa postępowania habilitacyjnego

Habilitant przedstawił jako swoje główne osiągnięcie – w myśl art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki; Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.) – monografię opublikowaną w języku angielskim, zatytułowaną „The inflexional system of Classical Japanese”, wydaną w roku bieżącym przez Księgarnię Akademicką w Krakowie.

Monografia ta, składająca się z siedmiu rozdziałów o dość zróżnicowanej objętości oraz porównawczego indeksu form języka japońskiego w ujęciu tradycyjnej fleksji skonfrontowanym z ujęciem zaproponowanym w monografii przez Autora, podzielona została na część wstępną (trzy pierwsze rozdziały), zasadniczą część analityczną (kolejne trzy rozdziały) oraz część dopełniającą opis (którą stanowią dwa ostatnie rozdziały książki).

Jeśli chodzi o zawartość rozdziałów wstępnych to pierwszy z nich (zatytułowany *Introductory remarks*, str. 9-15) stanowi krótkie wprowadzenie w problematykę pracy. Analizę morfologiczną klasycznej japońszczyzny przedstawiono w nowym ujęciu – dodajmy – w istotny sposób autorskim, chociaż nawiązującym do ugruntowanej już w lingwistyce japonistycznej niesylabicznej koncepcji segmentacji. W koncepcji Majtczaka fleksja pojmowana jest jako zmienność morfologiczna predykatywnych części mowy, tzn. czasowników oraz przymiotników. Szczególną uwagę poświęca on analizie systemu koniugacyjnego wymienionych części mowy z podkreśleniem wysokiej regularności, symetryczności oraz paralelności formalno-semantycznej. Jako dodatkową – lecz konieczną – część opisu, uwzględniono również wybrane konstrukcje analityczne (takie jak *nagara*, konstrukcje ze spójkami). Główną treść tego rozdziału stanowi periodyzacja historii języka japońskiego, która w ujęciu Autora oddziela wyraźnie przedpiśmienny etap rozwoju japońszczyzny (określany w innych publikacjach jako Proto-Japanese, czyli prajapoński) i piśmienne etapy rozwojowe, zaczynające się od okresu starojapońskiego (datowany na okres 600-850), poprzez klasycznojapoński (850-1200), średniojapoński (1200-1750), nowojapoński (1750-1900) aż po współczesny japoński (od początku XX stulecia) (str. 11nn).

Autor zaznacza wyraźnie, że jego własne rozumienie pojęcia japońszczyzny klasycznej odnosi się z grubsza wyłącznie do epoki Heian, a podział chronologiczny etapów rozwojowych, jaki tu przedstawia, odbiega zasadniczo od rozpowszechnionej w Japonii periodyzacji łączącej zwykle epoki z podziałem na okresy historyczno-kulturowe (popularne jest przecież stosowanie systemu er). Tego typu ujęcia rozpowszechnione są szczególnie w

japońskiej historii literatury, w historii kultury a także w literaturoznawczo ukierunkowanych charakterystykach języka japońskiego, łączonych z epokami rozwoju piśmiennictwa, z tłem społecznym, zróżnicowaniem gatunkowym twórczości literackiej itd. Podkreśla przy tym Autor zalety bardziej lingwistycznej periodyzacji. Rozdział kończy dokładnie zredagowana nota edytorska, obejmująca wykaz skrótów i symboli oraz konwencji stosowanych w tekście.

Rozdział drugi (*Selected bibliography and sources*, str. 17-35) jest w zasadzie sklasyfikowaną i skomentowaną częściowo bibliografią źródeł wykorzystanych w pracy. Daje on dość szczegółowy wgląd w bogaty korpus tekstów literackich, prozatorskich i poetyckich, które stanowiły dla Autora źródło materiału językowego oraz cytowanych przykładów. Autor opatruje każde źródło nie tylko szczegółową identyfikacją chronologiczną dzieła czy jego odpisów oraz przekładów na współczesne języki europejskie, ale także wskazaniem konkretnego wydania i autora opracowania. Wykorzystana literatura przedmiotu została podzielona na takie gatunki, jak: kompendia o charakterze gramatycznym i podręcznikowym dla klasycznego języka japońskiego, opracowania leksykograficzne dawnej japońszczyzny (Pre-Modern) i inne pozycje wykorzystane przez Habilitanta, a także edycje tekstów użyte jako źródła cytatów i wykorzystane w analizie przekłady na współczesny język japoński i na języki europejskie.

Rozdział trzeci (*Orthography and phonology*, str. 37-58) poświęcony został kwestiom historycznego zapisu klasycznych japońskich tekstów literackich w piśmie sylabicznym *kana* w jej wcześniejszej postaci (zwanej *hentaigana*). Rozdział ten ma charakter wprowadzenia czytelnika w system historycznej notacji tekstu, do czego służy tabela porównawcza czterech systemów zapisu zamieszczona na str. 38-43. Tabela ta zawiera zapisy poszczególnych sylab w kolejno: *hentaiganie*, *man'yōganie*, transliteracji w *kanie* współczesnej oraz transkrypcji łacińskiej. Dalej Autor zamieszcza historyczny przegląd rozwoju systemu fonetycznego i fonologicznego japońszczyzny poczynając od etapu klasycznego wraz z przykładami. Informacja ta służy w istocie do uzasadnienia przyjętej i konsekwentnie stosowanej przez Autora historycznej transkrypcji form klasycznojapońskich, a więc w takim kształcie, w jakim zrekonstruowane zostały one przez historyków języka. Jest ona stosowana powszechnie w diachronicznych opisach japońszczyzny wydawanych poza Japonią i stosujących niesylabiczne systemy zapisu i różni się zasadniczo od konwencji utrzymywanych nadal w samej Japonii, szczególnie zaś przez tych badaczy dawnego piśmiennictwa japońskiego, którzy wywodzą się z kręgów filologiczno-literaturoznawczych. Można byłoby to podkreślić jako zasługę Autora i jego niewątpliwy własny wkład interpretacyjny. Słusznie bowiem wskazuje on, iż tendencja do przypisywania dawnym zabytkom literackim dźwiękowej postaci współczesnej, chociaż dość rozpowszechniona, jest swego rodzaju nadużyciem. Również w polskiej konwencji percepcji klasycznojapońskich tekstów literackich dominuje

zdecydowanie ta druga tradycja, przeniesiona z macierzystego literaturoznawstwa japońskiego.

Rozdział czwarty (*The morphology of verbs and adjectives*, str. 59-68) stanowi przejście do zasadniczych rozważań morfologicznych Habilitanta nad fleksją klasyczojapońską. Autor konsekwentnie przyjmuje tutaj jako podstawę analizy zapis alfabetem łacińskim, który operuje najmniejszymi jednostkami języka, czyli – według Habilitanta – fonemami. Oznacza to więc odejście od tradycji sylabicznej. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że zdziwienie recenzenta budzi w kontekście opisu podstawowych zmian morfonologicznych, które wynikały z ograniczeń fonotaktycznych ówczesnej japońszczyzny, użycie określenia *banal* dotyczącego alternacji spółgłoskowych (por. str. 59). Chodzi tu zapewne o wyobrażoną przez zbytnio zastrzegającego się Autora banalność bądź trywialność przywołania tych reguł, które w żadnej mierze nie mogą być interpretowane jako banalne.

Następnie Habilitant przeprowadza podział czasowników i przymiotników na klasy koniugacyjne, które – jak sam przyznaje – nie odbiegają w zasadzie od tradycyjnej klasyfikacji japońskiej. Można byłoby w tym miejscu wspomnieć o wzajemnej współzależności dwóch systemów koniugacyjnych, czasownikowego i przymiotnikowego, w aspekcie istnienia dwóch odmian koniugacji przymiotnikowej (typu przymiotnikowego oraz typu czasownikowego), co wynikało z syntetyzacji połączeń *converbium* zakończonym na *ku* z czasownikiem egzystencjalnym *ari*, co z typologicznego punktu widzenia mogło dowodzić ekspansji czasownikowych modeli koniugacyjnych i jednocześnie tendencji do syntetyzacji w morfologii.

W końcowej części tego rozdziału Habilitant proponuje dla każdej fleksyjnej formy starojapońskiej ogólny schemat budowy morfologicznej. Jak zaznacza przy tym, koncepcja ta została zaadaptowana do opisu starojapońskiego materiału językowego w oparciu o ujęcie zastosowane w stosunku do współczesnego języka japońskiego przez R. Huszczę i jego zespół w opublikowanej u nas wcześniej „Gramatyce japońskiej”.

Rozdział ten kończy szczegółowa charakterystyka allomorfizmu klasyczojapońskiego w odniesieniu do leksemów predykatywnych jak i wykładników morfologicznych wszystkich typów (str. 67-68). Przydatnym uzupełnieniem tego opisu jest też zawarta w zakończeniu tego rozdziału tabela ukazująca autorską klasyfikację czasowników i przymiotników w zestawieniu z klasyfikacją w tradycyjnej japońskiej gramatyce opartej na segmentacji sylabicznej (w odniesieniu do *bungo*) jak i w zestawieniu z klasyfikacją czasowników i przymiotników w segmentacji niesylabicznej. Jest to więc konsekwentne traktowanie form gramatycznych w oparciu o segmentacyjną konwencję fonotaktyczną a nie sylabotaktyczną.

Najobszerniejszy rozdział piąty (*Description of suffixes*, str. 69-161) przynosi charakterystyki wszystkich wykładników (33 jednostki) poszczególnych kategorii

gramatycznych uznawanych przez Autora za wystarczająco produktywne i regularne, co umiejscawia je we fleksji a nie w słowotwórstwie. Omawiając wszystkie te sufiksy Autor stosuje konsekwentnie jednolity schemat opisu, co znacznie porządkuje jego wywód i ułatwia czytelnikowi identyfikację form oraz funkcji. Zaczyna od przypomnienia tradycyjnego sposobu określania danej formy w japońskiej tradycji gramatycznej, opartej na systemie sylabotaktycznym, by następnie podać zasięg łączliwości danego wykładnika z wszystkimi wyróżnionymi klasami czasowników i przymiotników oraz z pełnym wykazem nieregularności bądź też oboczności. Później następuje charakterystyka funkcji semantycznych każdego wykładnika oraz podanie translatywnych odpowiedników w języku angielskim i polskim. Każde znaczenie danej formy egzemplifikowane jest przez odpowiednio dobrane cytaty zdaniowe zaczerpnięte z utworów klasyczojapońskich, przy czym wielką zasługą Habilitanta jest takie uporządkowanie i taki dobór zdań przykładowych, by ilustracje użycia nie zawierały wykładników jeszcze niescharakteryzowanych.

Na tle znanych nam opracowań jest to niewątpliwie niezwykle cenna innowacja, przyjazna czytelnikowi, kontrastująca szczególnie silnie z powszechnie przyjętą praktyką we wszystkich kompendiach japońskich, w których omawiany i mniej lub bardziej dokładnie tłumaczony wykładnik gramatyczny z reguły występuje w towarzystwie jednej lub kilku form, których znaczenie czytelnik musi sam sobie wyszukać. Zamieszczane jako ilustracje przykłady zdaniowe zostały przy tym wprowadzone nie tylko w postaci transkrybowanej wraz z analizą morfologiczną, ale także w zapisie japońskim i ze ścisłą identyfikacją źródła oraz z dokładną lokalizacją cytatu w tym źródle. Wszystkie przykłady podawane są następnie w przekładzie angielskim oraz polskim.

Można zatem stwierdzić, że jeśli chodzi o pieczołowitość edytorskiego przygotowania poddanego analizie materiału językowego, to jest ona godna podziwu. W gruncie rzeczy cały ten materiał został uporządkowany w trzydzieści trzy mini-monografie traktujące odpowiednio analizowane wykładniki i tworzące wyodrębnione podrozdziały (por. str. 70nn). Oprócz tego, Autor postarał się wzbogacić te opisy o podanie współczesnojapońskich kontynuantów tych form, co ma niebagatelne znaczenie dla diachronicznego oglądu japońszczyzny.

Osobną część opisu stanowią precyzyjne komentarze uzupełniające, zamieszczone w przypisach, odnoszące się nie tylko do źródeł dodatkowych ilustracji materiałowych, ale podające rozmaite oboczności i dodatkowo wzbogacające wiedzę o morfologii starojapońskiej, w jej aspekcie typologicznym i ogólnojęzykoznawczym.

Rozdział szósty (*Combinations of suffixes*, str. 163-165) stanowi niezbyt obszerne uzupełnienie odnoszące się do kombinatoryki wykładników w ramach aglutynacyjnego modelu koniugacji japońskiej. Problem ten został przez Autora jedynie zasygnalizowany i nie może być potraktowany jako wyczerpujący obraz tego zjawiska, na co on sam zwraca uwagę.

Habilitant przywołuje w tym rozdziale możliwość permutacji ciągów wykładnikowych w jednej słowoformie aglutynacyjnej, ale nie rozwija szerzej tego zagadnienia.

W rozdziale siódmym (*Selected analytical constructions*, str. 167-182) poświęcono nieco uwagi kilku wybranym konstrukcjom analitycznym, mianowicie takim, które tradycyjne opisy sylabotaktyczne charakteryzują częściej jako syntetyczne, natomiast Habilitant umieszcza je w zbiorze form analitycznych, czyli dwuczłonowych lub dwuwyrazowych oraz takim, które pozostają ze wzmiankowanymi wcześniej wykładnikami w relacji semantycznej.

W świetle przykładów konstrukcji, jakie wybrał do analizy Habilitant, można zauważyć, że ten fragment opisu skoncentrowany jest w niewielkim stosunkowo zakresie na zjawiskach dla morfologii klasyczojapońskiej zdecydowanie nietypowych. Niekiedy dyskusyjny wydaje się nawet analityczny status tych konstrukcji, tak jak to ma miejsce w odniesieniu do konstrukcji równoczesności z użyciem postpozycji *nagara*. Za analitycznym traktowaniem tej konstrukcji może przemawiać fakt, że starojapońskie formy niefinitywne czasowników były o wiele bardziej samodzielne składniowo (autosyntaktyczne) niż ich dzisiejsze ekwiwalenty.

Fakt ten jest często wspominany w opisie *compositów* dwuczasownikowych odznaczających się łączliwością o wiele szerszą i swobodniejszą w dawnej japońszczyźnie niż dzisiaj. A zatem można by postawić hipotezę typologiczną, że o ile połączenia wykładników morfologicznych z tematami (a więc cała fleksja czasownikowo-przymiotnikowa) były w o wiele większym stopniu syntetyczne niż dzisiaj, o tyle połączenia dwuczasownikowe bądź też połączenia czasowników z jednostkami innokategorialnymi mogą być traktowane jako bardziej analityczne, czyli były raczej syntagmami.

W rozdziale tym Autor przywołuje też dwa charakterystyczne typy konstrukcji, które z pewnością zasługują na uwagę. Chodzi tu mianowicie o emfaticzne połączenia spójki *nari* z innymi członami czasownikowymi oraz o nieściągnięte konstrukcje duratywne z drugim członem o charakterze czasownika posiłkowego i będącym pierwotnie jednym z czasowników egzystencjalnych, takich jak *ari*, *haberi*, *wori* i inne. Konstrukcje te – jak się wydaje – mogą odzwierciedlać początkowy etap stopniowej analizacji japońszczyzny, która we współczesnej odmianie w zasadniczej części objęła konstrukcje przymiotnikowe. W ich schemacie pojawia się charakterystyczne rozróżnienie między czasownikowym członem głównym, występującym w postaci niefinitywnej, a więc jako *converbium modale*, czy też jako ekwiwalent polskiego imiesłowu twierdzącego bądź przeczącego oraz czasownikiem posiłkowym, odmiennym w zasadzie przez finitywność i niefinitywność. Taki właśnie schemat mógł się stać modelem dla innych konstrukcji tego typu na późniejszych etapach rozwoju diachronicznego.

Potraktowany jako rozdział ósmy, będący końcowym fragmentem opisu (*Finding list*, str. 183-185) jest w istocie, w ujęciu autorskim, konfrontatywnym indeksem form, zestawionym z opisem sylabotaktycznym w tradycyjnej gramatyce japońskiej.

Jako osiągnięcie badawcze, które ma się stać podstawą ubiegania się Habilitanta o status samodzielnego pracownika nauki, jego monografię oceniam pozytywnie, gdyż w moim przekonaniu spełnia ona wymogi stawiane tego typu pracom naukowym. Habilitant zrealizował bowiem wyznaczony cel badawczy, jakim było stworzenie opisu morfologii czasownika i przymiotnika klasyczojapońskiego w nowoczesnej metodologii z precyzyjnie przyjętymi założeniami i opartej na bogatym i zróżnicowanym materiale językowym. Jest to faktycznie pierwsza tego typu pozycja w językoznawstwie japonistycznym w Polsce.

Z powinności recenzenckiej muszę odnotować kilka mankamentów, przede wszystkim kompozycyjnych, do których zaliczyłbym brak zakończenia i podsumowujących opis konkluzji, a także pewne dysproporcje w podziale materiału na rozdziały. O innych usterkach wspominałem już wcześniej.

Pozostały dorobek naukowo-badawczy i aktywność naukowa

Z przedstawionego przez Habilitanta spisu publikacji wynika, iż niemal wszystkie jego prace ogłoszone drukiem powstały po uzyskaniu stopnia doktorskiego i mogą być zaliczone w poczet dorobku habilitacyjnego. Wyjątkiem jest tutaj jego pierwsza monografia książkowa zatytułowana „Japońskie klasy czasownikowe w perspektywie diachronicznej”, opublikowana przez Wydawnictwo UJ w roku 2008 i będąca pokłosiem jego rozprawy doktorskiej oraz jeden jego artykuł na temat pochodzenia czasownikowych par przechodnio-nieprzechodnich w japońszczyźnie, ogłoszony w roku 2001.

Jeśli idzie o pozostałe artykuły to można zauważyć, że stanowią one zbiór blisko dwudziestu publikacji o zróżnicowanej tematyce, obejmującej studia z historii wybranych form i wyrazów japońskich, studia etymologiczne z dziedziny językoznawstwa turkologicznego i altajskiego oraz glottodydaktyki polszczyzny w japońskim środowisku językowym, leksykografii japońszczyzny, grafemiki historycznej, adaptacji pisma chińskiego na gruncie japońszczyzny a także języka jidysz.

Artykuły te wnoszą wiele nowych spostrzeżeń i interpretacji, w znacznej części zostały opublikowane w języku angielskim, co świadczy także o międzynarodowej aktywności Habilitanta. Ich poziom naukowy dowodzi bardzo dobrego opanowania warsztatu filologicznego, umiejętności analizy leksykalnej i gramatycznej, a także biegłej znajomości języka przedmiotowego w jego różnych odmianach historycznych. Warto w tym miejscu zauważyć, że dawna japońszczyzna oparta jest na zasadniczo odmiennym systemie gramatycznym i leksykalnym i w konsekwencji wymaga odmiennej kompetencji

lingwistycznej. Jest bowiem – także w szkolnej tradycji japońskiej – nauczana jako odrębny przedmiot dydaktyki szkolnej na poziomie gimnazjalnym i licealnym.

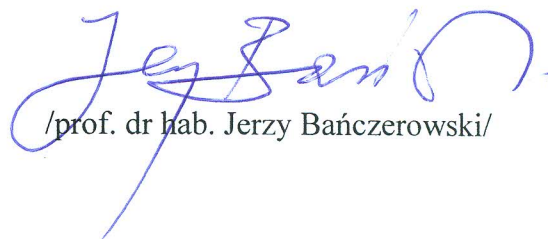
Zainteresowania badawcze Habilitanta są ukierunkowane w dość różnorodny sposób, mimo że w centrum jego zainteresowań sytuuje się lingwistyka diachroniczna. Na podkreślenie zasługuje też bardzo dobra kompetencja translologiczna dra Majteczaka.

Jeśli chodzi o aktywność naukową to był on także współredaktorem (wraz z Senri Sonoyamą) angielskojęzycznego tomu pokonferencyjnego zatytułowanego „Language and literary tradition in contemporary Japan”. Obok tego, udziela się też jako autor publikacji internetowych, edytor polskiej wersji językowej Wikipedii oraz popularyzator wiedzy o Japonii.

Występował wielokrotnie na krajowych oraz międzynarodowych konferencjach naukowych, w tym m.in. w Berlinie, Bochum, Ljubljanie oraz w Monachium. W kilku konferencjach uczestniczył także jako współorganizator. Współorganizował także międzynarodowe warsztaty naukowe studentów japonistyki.

Konkluzja

Formułując konkluzję, pragnę z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że monografia dra Tomasza Majteczaka, przedstawiona jako rozprawa habilitacyjna oraz pozostały jego dorobek naukowy jak i aktywność badawcza, całkowicie uzasadniają postawienie wniosku o nadanie Mu stopnia doktora habilitowanego w zakresie językoznawstwa.

/prof. dr hab. Jerzy Bańcerowski/

Poznań, dnia 24 maja 2016 r.